

## 10 דקות של עיון – מפסח לעצרת

# ב. העומר והחדש – קציר העם בארצו (ב)

הרב ישי אנגלמן

שלום לכולם, אנחנו שמחים שחזרתם אלינו לפרק נוסף בענייני מצוות העומר, והפעם נשלים את העיון באיסור חדש ומצוות קרבן העומר.

ראינו בפרק הקודם שאיסור אכילת חדש – הלכה למעשה – לא תלוי לחלוטין במצוות קרבן העומר: האיסור קיים גם בזמן הזה, שאין לנו מקדש להקריב עומר, וקיים גם בחוצה לארץ, על אף שלהלכה נפסק שאין מביאים את קרבן העומר אלא מארץ ישראל. הצענו שמשמעותו של איסור חדש הוא שהתבואה מותרת באכילה רק בתוך מסגרת רחבה יותר המקשרת את האכילה לקציר שנעשה בארץ ישראל שראשיתו עולה לה', וגם בזמן שהעומר לא קרב בפועל, האכילה תלויה במסגרת הזמן הנפתחת בזמן קרבן העומר, ואכילה פרטית, המנותקת ממסגרת זו, אסורה.

נראה להעמיק קצת יותר במשמעות הייחודית של ההלכה שנפסקה ברמב"ם לפיה בניגוד לכל המנחות כולן, לא מביאים את מנחת העומר וקרבן שתי הלחם אלא מתבואת ארץ ישראל. המשנה במסכת כלים מונה 'עשר קדושות זו לפנים מזו', עשרה מרחבים של קדושה החל מארץ ישראל ועד לקדש הקדשים. את קדושת ארץ ישראל מאפיינת המשנה כך:

עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאים כן מכל הארצות:

(משנה כלים א, ז)

המפרשים דנים בשאלה מדוע המשנה נקטה דווקא את המצוות הללו – עומר ושתי הלחם, ולפי הגירסה שלפנינו – גם ביכורים, כאשר ישנן מצוות אחרות המיוחדות לארץ ישראל דווקא. בעניין זה רווח בספרות 'ראשי הישיבות' מהלך יסודי, שהתבאר בין היתר על ידי ר' אהרן קוטלר בספרו 'משנת ר' אהרן' לסדר זרעים (סימן יז-ט). האחרונים הוכיחו שקדושת ארץ ישראל, במובן ההלכתי, יש לה שתי משמעויות: דין אחד קשור לרוב מצוות התלויות בארץ, ובמסגרתו אנחנו בוחנים היכן מצוות התלויות בארץ נוהגות, מתי הן נוהגות וכדומה, והתשובה לשאלות הללו עשויה להשתנות: יש הבדל בין גבולות עולי מצרים לגבולות עולי בבל, יש לדון האם הקדושה בטלה כשעם ישראל לא נמצא בארץ, וגם – האם ניתן להרחיב את קדושת ארץ ישראל על ידי כיבוש וירושה, גם מעבר לגבולות ההלכתיים הראשונים של הארץ, וגם בשטחים חדשים יחולו דיני מצוות התלויות בארץ. מצוות אלו תלויות בישיבה בפועל של עם ישראל בארץ ישראל, ולכן גם מסתבר שהמצוות התלויות בקדושה זו לא חלו מיד עם

כניסת עם ישראל לארץ, אלא רק לאחר י"ד שנה של כיבוש וחלוקה, ולא מיד עם הכניסה לארץ. אולם, ישנו דין אחר שמאפיין סוג אחר של קדושה שהיא בעלת אופי סגולי יותר, וממילא קבוע, שאינו תלוי בישיבה בפועל של עם ישראל בארץ ישראל, וגם לא ניתן להרחיב אותו גם על ידי כיבוש רבים וייתכן שמראש גבולותיו מצומצמים לגבולות עבר הירדן המערבי ולא המזרחי, שבחז"ל מבואר שדווקא הוא התקדש בקדושת שכינה. מצוות והלכות מסוימות, שאינן בדווקא ממש 'מצוות התלויות בארץ', תלויות בקדושה הסגולית הזו, ולדוגמה, לדעת הרמב"ם, סמיכת זקנים נעשית דווקא בארץ ישראל, והיא נעשית בכל הגבולות של עולי מצרים, למרות שהרמב"ם פוסק שקדושה ראשונה בטלה, ולגבי שאר מצוות התלויות בארץ יש משמעות רק לגבולות עולי בבל, שהם מצומצמים יותר. קדושה סגולית זו קשורה לייעוד העקרוני של ארץ ישראל כארץ קדושה שיש לה שייכות לתפקידו של עם ישראל בעולם, ולכן היא לא תלויה בשאלה האם בפועל עם ישראל יושב כעת בארץ ישראל או לא, אלא תלויה בייעוד ובהבטחה הא-להית הקבועה. לפי זה מציעים אחרונים שהמצוות שנקטה המשנה בכלים, וביניהן מצוות העומר, קשורות ביסודן אל הקדושה המיוחדת הזו, וההלכה לפיה קרבן העומר מגיע דווקא מתבואת ארץ ישראל לא זהה להלכות האחרות של מצוות התלויות בארץ, כמו תרומות ומעשרות שנוהגות רק בארץ ישראל, אלא לכך שארץ ישראל כ'מקום' מוגדר וקבוע, התקדשה לייעודיה הייחודיים. (להגדרה זו יש השלכות מעשיות על המקומות מהם ניתן להביא את תבואת קציר העומר ושתי הלחם, ובמסגרת שלנו לא נוכל להרחיב בעניין זה יותר, המעניין יוכל לראות את הדברים בהרחבה במשנת ר' אהרן שם, סימן יט).

נראה שלאור הדברים הללו, ניתן להעמיק עוד במשמעות איסור חדש גם בחוצה לארץ: ראשית הקציר שעולה לפני ה' מייצגת את הייחודיות של תבואת ארץ ישראל, שקשורה ביסודה לייעוד המיוחד ולקדושה המיוחדת של ארץ ישראל. נצטוונו לא לאכול קודם קרבן העומר, או קודם זמן קרבן העומר, והמשמעות של האיסור היא שאכילת החולין שלנו מתבואת הארץ זקוקה להיתר של קרבן העומר, והיא נעשית דווקא בתוך המסגרת של הייעוד והקדושה הסגולית הקבועה של ארץ ישראל וייעודיה הכלליים, שהאכילה שלנו נעשית בזיקה אליה. איסור חדש נוהג גם בחוצה לארץ, והמשמעות היא שגם בחוצה לארץ יהודי אוכל מתוך זיקה לייעוד ולקדושה המיוחדת של ארץ ישראל, קדושה שמוצגת בראשית הקציר שעולה לפני ה', "ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות שמביאים ממנה העומר".

מעניין לדון בהקשר הזה במחלוקת מעשית בעלת משמעות מרחיקת לכת, האם איסור חדש בחוצה לארץ נאמר גם בתבואת נכרי, או דווקא בתבואת ישראל. התוספות במסכת קידושין (לז, א) מדייקים מהירושלמי (קידושין א, ח) שהאיסור קיים גם בתבואת נכרי, וכך התקבל בעוד מספר ראשונים שהסכימו עם דיוק התוספות, וכן הובא הלכה למעשה בטור ובשו"ע (יו"ד רצג, ב). הב"ח כידוע חלק בתוקף על איסור זה והאריך להוכיח נגד דיוקם של התוספות בירושלמי והעיד על כך "המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר" והוא מעיד גם על גדולי הדורות שלפניו שלא הקפידו על איסור חדש מתבואת גוי בחוצה לארץ. הב"ח מסיים ש"אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר, ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים".

למעשה, היו שצירפו צירופים נוספים להקל בחדש בחוצה לארץ, אך רבים מגדולי הפוסקים נקטו שמדובר על ספק איסור תורה שצריך להחמיר בו (ראו למשל במשנ"ב תפט, מה).

לאור דברינו מעניין לחקור האם הקביעה לפיה האכילה מהתבואה לא יכולה להיעשות מחוץ למסגרת של 'קציר הארץ' שראשיתו בהעלאת העומר לה', היא **דין באכילה של האדם באשר היא**, או שהלכה זו נאמרה **רק ביחס לתבואת ישראל**: תבואה של יהודי - גם בחוצה לארץ - קשורה לתבואה שנקצרת על ידי עם ישראל בארץ ישראל. במילים אחרות, האם הקביעה ההלכתית היא שאדם יהודי לא אוכל ממה שצומח בעולם קודם לזמן הבאת העומר, כי אכילתו, לא משנה מה מקורה, להיתר של קרבן העומר או להגעת זמן הקרבן, או שזה דין בתבואה השייכת לעם ישראל.

לסיום ניפגש עם חקירה יסודית נוספת בעניינו של קרבן העומר שקשורה גם להבנת פשוטו של מקרא בפרשת המועדות שבפרשת אמור. המצווה של קרבן העומר כתובה מיד לאחר מצוות חג המצות מצד אחד, ומצד שני, היא מובילה למצוות ספירת העומר שמסתיימת במועד של יום הביכורים, קרבן שתי הלחם ביום החמישים. האם מצוות קרבן העומר שייכת ביסודה לחג הפסח, כפי שאפשר להבין מלשון המשנה שדייק ממנה הרש"ש שהזכרנו בפרק הקודם, "ואסורין בחדש מלפני הפסח", או שאין שום קשר לחג הפסח, ורק 'במקרה' תאריך ט"ז בניסן, שבו מתחילים לספור חמישים יום עד למועד חג שתי הלחם, חל בחג הפסח. ניתן לבחון שאלה זו דרך שאלה הלכתית מעשית שדנו בה האחרונים. ההלכה היא שקורבנות הרגל, הקורבנות שבאים 'מחמת הרגל' מתחלקים לכל משמרות הכהונה (הלכות כלי המקדש פרק ד הלכה ד - ה). אולם זה דווקא בקורבנות שבאים מחמת הרגל. נדרים ונדבות **שבמקרה** מובאים ברגל, מתחלקים למשמר הקבוע באותה שבת בלבד. הרמב"ם (שם) כותב במפורש שגם קרבן שתי הלחם, בשבועות, מתחלק לכל המשמרות בשווה, ובעז"ה נחזור לעניינו של קרבן שתי הלחם בהמשך הסדרה, אך מה שחשוב לעניינו הוא שהמשנה למלך מקשה מדוע הרמב"ם נקט שקרבן שתי הלחם מתחלק בשווה, אך לא נקט כן גם ביחס לקרבן העומר? "לא ידעתי אמאי לא כתב ג"כ **עומר התנופה** שהיו מקריבין ב"ו בניסן שהיה מתחלק לכל המשמרות". ובאמת, הפשטות ברמב"ם גם בהלכות תמידין ומוספים (ז, יב) היא שקרבן העומר מתחלק כשאר המנחות, לאנשי המשמר של אותה שבת, וכך כתב ר' יחזקאל אברמסקי בספרו 'חזון יחזקאל' (שבת קלא, ב): "ומזה נראה לכאורה שהעומר **אינו קרבן של חג**, אך קרבן שיש להקריבו ביום ששה עשר בחדש הראשון, מה שאין כן שתי לחם שהוא קרבן של חג". דהיינו, קרבן העומר הוא כלל לא דין בפסח, אלא דין בתאריך ט"ז בניסן שהוא זמן קרבן העומר. כאמור, זו הפשטות ברמב"ם, וגם בפשט התורה כך יותר נראה, ועם זאת, נסיים את הפרק ברעיון אחר של השם משמואל, המדייק מכך שהתורה לא מפרשת תאריך בחודש לקרבן העומר, אלא קובעת שזמנו הוא 'ממחרת השבת', שאכן - קרבן העומר הוא תולדה של יו"ט של פסח וקשור אליו מהותית. "אילו יצויר", כותב השם משמואל, "העדר יום טוב של פסח, היה נמי העדר העומר". הוא מסביר שקרבן העומר מתאפשר רק בזכות פסח, כיוון שהוא מייצג מצב בו עם ישראל אינו נרצה מבחינת הפרט, אלא רק מבחינת הכלל על סגולותיו וייעודיו, כמו שהיה המצב כשיצאו עם ישראל ממצרים, שמצבם מבחינה רוחנית פרטית לא היה טוב כל כך, "מכל מקום היו נרצים מצד הכלל". לדברינו, הדברים מתאימים לתוכן

הכללי של מצוות העומר ואיסור חדש, המבטאים את העובדה שאכילתו הפרטית החולית של האדם מתאפשרת דווקא במסגרת הקציר הכללי של עם ישראל בארץ ישראל, שראשיתו עולה לקרבן לפני ה'.